

Зоран Ч. ВУКАДИНОВИЋ

КОСОВСКА МИТРОВИЦА У ИСТОРИЈСКИМ ДОКУМЕНТИМА 1455–1957.

(Од Дмитровице до северне Косовске Митровице)

У раду се говори о историји (Д)Митровице од првог турског пописа 1455. године до знамените студије академика Атанасија Урошевића о Косовској Митровици, објављене у Гласнику Етнографског института 1957. г. Косовска Митровица и околина у документима је пројекат у којем су дати карактеристични догађаји из 500 година дуге историје Митровице.

Рад је увод у опсежну студију на којој ради аутор. Полазећи од значаја овог града за српску културу и српски народ, доносимо скицу догађаја везаних за историју овог града у пет векова.

Кључне речи: Митровица, Косово, Турци, ратови, сеобе, исламизација

*Највећи део стварности остаје у облику тајне,
у облику неискане речи.*

Ф. М. Достојевски

У Косовској Митровици и данас немири и масовне демонстрације – често је ударна вест у средствима мас-медија већ четврту годину.

Дмитровица, Миттрих, Митровиза, Високи град Митровица, Базар Митровица, Пазарска Митровица, Шехер Митровица, Косовска Митровица, Титова Митровица, Косовска Митровица и сада Северна Косовска Митровица су само неки називи села, трговишта, касабе, вароши, и града позната под именом Косовска Митровица. Највероватније да због свог геополитичког положаја Митровицу освајачи, тргов-

ци, путописци, дипломате и остали радо „посећују“ и отуда и различити називи места. Интересантно је да се Митровица, најчешће у историји помиње као *Косовска* иако је „она ван Косова, јер се косовска котлина затвара на 3 км јужно од Митровице, онде где се огранци Чичавице и Копаоника јако приближавају“.¹ Први помен села Дмитровица срећемо у првом турском попису из 1455. године из којег сазнајемо да је село имало 13 хришћанских кућа и две удовице. Бројни историчари име села везују за цркву Св. Димитрија, која се налазила у подножју Звечана. Аврам Поповић пише „да је битка између Милутинових синова Стевана и брата му Константина била на Димитријевом пољу под Звечаном“.²

Име Дмитровица јавља се у неким изворима до почетка 19. века, тако да је Митровица, највероватније, добила име „по цркви Св. Димитрија под Звечаном, коју је краљ Милутин приложио својој задужбини манастиру Св. Стефана у Бањској“.³ Јован И. Деретић у више књига, новинских интервјуа и телевизијских емисија изричито тврди, на основу њему доступних извора, да су Срби живели на овим просторима пре Христа и да Митровица носи име по богу *Митри*.

Трговиште Дмитровице настало је падом Новог Брда (1455) и Српске деспотовине (1459). Склоност Турака да им привредни и административни центри буду на најприступачнијем месту, у равници, одредили су будућност села Дмитровице. Зато Звечан, тврђава-град, који је имао важну улогу још из римског периода, губи значај, и ту улогу преузима Митровица.

Из редовних турских пописа сазнајемо да већ у првим деценијама поробљеног Косова и Метохије опада број хришћанских породица и за долазак првих муслиманских (Турака) породица. Ако је веровати неким изворима (Архив Сарајева), у трговишту Дмитровица 1489. године живело је 8 хришћанских, 63 муслиманске и 11 исламизованих породица. Из истих извора сазнајемо да хришћани (Срби, Саси и др.) одлазе из Вучитрна, Трепче, Доње Трепче, Бањске, Ржане и других ме-

¹ А. Урошевић, *Косово, антиројогеографске студије и други списи*, Приштина 2001, 320.

² А. Поповић, *О постанку Косовске Митровице*, „Јужна Србија“, Скопље 1922, 170.

³ Ст. Новаковић, *Законски споменници српских држава средњег века*, Београд 1912, 22.

ста знатно већих и бројнијих од Дмитровице, па из истих извора, упо­ређујући приходе из претходних година, закључујемо да производња злата, сребра и олова опада са доласком Турака. Доношењем Закона о рудницима 1488. године, Турци покушавају да зауставе пад производ­ње злата, сребра и олова, али из наредних пописа видимо да им то ни­је успело.

Арнолд Харф први пут помиње Митровицу као град „Миттрих“ који је „подједнак и велик као градови Вучитрн и Приштина“.⁴

Косово и Метохија су у XVI веку у административном погледу припадали једним делом босанском, а другим румелијском *ејалету*. Митровица, Звечан и Бањска припададе су босанском, а територија исто­чно и јужно од Ибра румелијском ејалету, односно вучитрнском сан­цаку. То је и разлог што се, често, у изворима, тј. документима, Митро­вица помиње као гранично и крајње место.⁵

У овом периоду има мало података о Митровици. Бенедикт Ку­рипешки помиње Митровицу као „трговиште на Косову“.⁶

Као тржиште базаар Митровиза помиње се у путопису Влатка Косаче,⁷ а Дифрен Канеј је назива „лепом варошицом у равници“.⁸

Поменути путописци, који су прошли овим крајевима, дају не­што више података о већим местима у околини Митровице, као што су Вучитрн, Бањска, Трепча, Доња Трепча, Ржана и друга. Од њих сазна­јемо да производња племените руде и приходи опадају а да се увећава број муслиманских породица. Наравно, производња злата и сребра и даље траје, јер из извештаја калуђера из Трепче, Дамјана и Павла, па­пи Клименту VIII видимо да Турци на све начине желе да повећају про­изводњу пре свега злата. Представка папи јасно говори у каквом су ста­њу били хришћани и њихове богомоље које су се налазиле у Трепчи, Ржани и другим местима.

Доступне податке о броју становника у XVI веку треба подврћи научној провери. Наиме, у зависности од аутора, и националне припад­ности историчара, имамо различите податке о броју становника, њихо-

⁴ А. Харф, Рад ЈАЗУ, књига 42, 182.

⁵ Е. Челебија, *Путопис II*, Сарајево 1957, 26.

⁶ Б. Курипешки, *Рад ЈАЗУ*, LVI, 171, 174, 177.

⁷ А. Урошевић, *Путопис Влатка Косаче...* Гласник СГД XXII, 88.

⁸ Д. Канај, *Годишњица Николе Чуића*, XLIX, 10.

вој националној припадности, исламизацији, приходима, исељавању, досељавању и осталим битним историјским моментима у XVI веку.

Почетак XVII века обележио је нагли пад производње племених метала у Трепчи. Према подацима које је оставио Бјанки 1642. године, производња је престала и добар део становништва се иселио.

Римски визитатор Марин Бици забележио је да „у Трепчи 1610. године има 500 домаћинстава, од чега 40 католичких и преко 200 православних“.⁹ Ова два податка истичемо као карактеристична јер говоре о ситуацији у Митровици и околини. Јасно је да производња опада и сасвим престаје и да су римски званичници забринути што је од „великог броја католика, остало само четири породице, јер су се остале иселиле због великих намета“.¹⁰ Опадање броја становника у Трепчи доводи до повећања броја становника у Митровици. Евлија Челебија за Митровицу каже: „ово напредно место на Косову Пољу састоји се од три стотине кућа прикривених ћеремидом, једним ханом, џамијом, хамама и неколико дућана“.¹¹

Крајем XVII века Митровица је у трговачком погледу везана са Дубровником и Аустријом. Дубровачки трговци били су врло активни у откупу вуне, коже и других производа и имали су своја представништва у Паризу, где су „капарисали“ робу.

Рат између Аустрије и Турске 1683–1689. године и његове последице добро су познате српској јавности. Наводимо аустријски извештај из 1690. године, када су Немци заузели Косово, у којем стоји да је то „ненасељена пустиња“, и да су „сељаци напустили скоро сва села у околини Трепче, Вучитрна и Колашина“.¹²

Куга, која је харала овим крајевима 1690. године, однела је толико жртава „да није било времена да се сахране сви мртви“.¹³

Пазарска Митровица у XVII веку. – Осамаести век је један од слабо обрађених периода у нашој историографији. Треба изузети истори-

⁹ Ф. Рачки, *Извештај Марина Бица о својим путовањима по Арбанашкој и Старој Србији*, Загреб 1888, 124.

¹⁰ Р. Веселиновић, *Војводина, Србија и Македонија под турском влашћу у XVII веку*, Нови Сад 1960, 43.

¹¹ Е. Челебија, нав. дело, 26.

¹² Ј. Радонић, *Римска курија и Јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд 1950, 107.

¹³ Р. Веселиновић, нав. дело, 269.

ју Црне Горе, Боке и Далмације која је добро обрађена, захваљујући доступним млетачким изворима. Оно мало података које имамо о Митровици и околини нашли смо код Богумила Храбака и у његовим бројним радовима на тему 18. века.

У веку *куге* која је задесила читаву Европу, није заобиђена ни Митровица са широм околином. Рат Аустрије и Турске започет 1683. године завршен је 1739. Долазак и одлазак аустријске војске на овим просторима обележен је „крвавим трагом смртности“.¹⁴ Према подацима Дубровчанина Марина Кобоге, 1706. године „владао је помор услед заразе, на територији Новог Пазара, Бањске и Вучитрна“.¹⁵

У Историјском архиву Котора и Државном архиву Дубровника има бројних докумената који потврђују да је куга харала овим областима, и то: 1706, 1702, 1723, 1730,¹⁶ 1760.¹⁷ и 1792. године. Сматрамо да је у нашој историји пренаглашен утицај рата на две сеобе Срба, а да је *фактор болести* као последица иселавања само поменут. Сигурно је да су се Срби селили са ових простора тражећи лек од неизлечиве болести, *куге* и страх од освете Турака због учешћа у рату на аустријској страни.

И поред животне опасности, Дубровчани су долазили у ове крајеве и откупљивали вуну, восак, кожу и другу робу, а трговци из Митровице¹⁸ и Вучитрна одлазили у Дубровник и склапали послове.

Митровица се помиње у ферманима Султана Абдул Хамида I 1776, 1777. и 1784. године. Из тих докумената сазнајемо да је Митровица град „под епархијом новопазарског митрополита Никодима“¹⁹ и средиште новопазарског санџака, па отуда и име Пазарска Митровица.

Косовска Митровица у XIX веку. – О приликама на северозападном делу Косова и у Косовској Митровици са околином у XIX веку има, такође, мало података. Карактеристичан опис прилика на овим просторима почетком XIX века, који је обележио Први српски устанак,

¹⁴ Историјски архив у Херцег Новом; Б. Храбак, *Заразе куге у Новом Пазару у XVI, XVII и XVIII веку*, Пријеполје 1996, 175.

¹⁵ Х. Крешевљаковић, *Ханови и караван сараји у Босни и Херцеговини*, Сарајево 1957, 52.

¹⁶ Државни архив Дубровника (8. 10. 1730).

¹⁷ Историјски архив Котор (17. 12. 1760).

¹⁸ Државни архив Дубровник, VII, 3, 18.

¹⁹ И. Јастребов, *Подаци за историју српске цркве*, Београд 1879, 23–25, 54.

даје Ђорђе Микић: „Хронично безвлашће, непрестана опасност од упада арбанашких одметника и неподношљива стега феудалних господара, били су непробојни зид који је метохијске и косовске Србе раздвајао од устаничке Србије. О њиховом углавном појединачном учешћу у српској револуцији није сачувано много података, али је о најодважнијим међу њима, који су се због трговачких послова са Београдом и пограничним аустријским областима затекли у средишту збивања, сачувано нешто података“.²⁰

Француски путописац Арни Пуквиљ, који је 1807. године прошао Косовом, тврди да је читаву област око Бањске била обухваћена устанком, а Стојан Новаковић сматра да је „читав овај крај био под српском управом до пропасти устанка“.²¹

Познато је да је Карађорђе у преговорима са Русима и Наполеоновим министрима инсистирао да и територија Албаније буде обухваћена ратним операцијама са циљем да се сломи Османско царство. Међутим, руски цар је одбио овај план. Карађорђе је, ипак, успео да ступи у контакт са црногорским племенима (Кучи) и тако спречи Турке и Арбанасе да не учествују у борбама за ослобођење Србије. Његов захтев „црногорским племенима подстакао је знатан број Срба са Косова да се прикључе устаничким снагама. У Ибарском Колашину, шумовитој и непроходној области, насељеном српским становништвом, настао је покрет за помоћ Карађорђу. Међутим, Турци су сазнали за њихове намере, па су најзначајније српске прваке послали у прогонство у Египат. После неколико година из прогонства се вратило тек неколико Колашинаца“.²²

Српски добровољци, тзв. „бећари“, који су учествовали у Првом српском устанку, опевани су у народним песмама. У борбама са српским трупима главнину снага чинили су Арбанаси, предвођени племенским старешинама. У гушењу устанка „учествовало је 38.000 Албанаца“.²³

²⁰ Ђ. Микић, *Ослободилачка активност косовских Срба у свейлостии српске револуције*, Обележја, 11/1981, Приштина.

²¹ Ст. Новаковић, *Манастир Бањска у српској историји*, Београд 1892, 8–9.

²² М. Лутовац, *Звечан, Митровица и Трејча*, Ибарски Колашин – Београд 1950, 87–99.

²³ Ђ. Микић, *Друштвено-политички развој косовских Срба у XIX и почетком XX века*, САНУ, Београд 1893; *Трговачке везе Косова са Србијом, Аустријом и Влашком у XIX веку*, Зборник Филозофског факултета у Приштини, 1971.

Колика је опасност била бити Србин у Првом српском устанку, говори податак да су Срби ради опстанка „прибегавали колективној мимикрији. Мушкарци су носили арбанашка одела, а жене су лице покривале заром“.²⁴

Ретки путописци који су прошли овим крајевима оставили су нешто података о нашем граду. Тако је Анри Пуквиљ 1807. године оставио запис у коме каже да је видео на брду „стару и велику тврђаву, а одатле на пола миље Митровицу са 350 домова. Од старог моста на десет лукова виђаху се тада само остаци, а путници прелажаху Ибар на колима или јасући на коњима или биволима“.²⁵

Ами Буе боравећи у Митровици 1828. године записао је: „Митровица има 200–300 кућа са 800 становника, има две џамије, два хана, сахатну кулу и неколико дућана“.²⁶

Александар Гиљфердинг 1857. године „узима да Митровица има 300 кућа“,²⁷ а Милош С. Милојевић 1872. године подиже број кућа на 600 и примећује „да је у Митровици слаба трговина, али се је варош већ почела подизати. До 1871. године незнатно место, од како је подигнута железница, Митровица је постала најживље косовско место, увозна и извозна станица такозваног новопазарског санцака“.²⁸

Нагли привредни развој Косовска Митровица доживљава изградњом железничке пруге 1874. године, када се град повезује са Скопљем и Солуном. До тада „бедно место са 150 кућа“,²⁹ Митровица се „увећава многобројним дућанима и радњама. Као завршна станица за целу област новопазарског санцака све до Пљеваља и Бијелог Поља, долине Горњег Ибра, околине Пећи и северног дела вучитрнског среза. Предео Шале око Трепче, који је раније улазио у састав вучитрнске тржишне области, окренуо се, ближеј, привредно развијенијој Митровици“.³⁰

²⁴ Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову 1812–1912*, Београд 1987, 11.

²⁵ К. Костић, *Наши градови на југу*, Београд 1922, 59–63.

²⁶ А. Буе, *Путовање по Европском делу Турске*, Беч 1854, 186.

²⁷ А. Гиљфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Сјарај Србији*, Сарајево 1972, 206.

²⁸ М. С. Милојевић, *Путопис дела Прве (Сјаре) Србије*, I–III, Београд 1872, 52.

²⁹ Ј. Цвијић, *Географски положај и опште географске особине Македоније и Сјаре Србије*, Београд 1904; *Основе за географију и геологију Македоније и Сјаре Србије*, III, Београд 1911, 1166.

³⁰ А. Урошевић, *Насеља и порекло становништва*, САНУ, Београд 1965, 187–211.

Иван Иванић наводи да „Митровица има највише да захвали повољном географском положају и изграђеној железничкој прузи, што се тако брзо подигла њена чаршија и повећало муслиманско и српско становништво. Посебно се повећао број трговаца и занатлија досељених из суседних крајева“.³¹

На тромеђи између Аустро-Угарске, Србије и Црне Горе, а због железничке станице, Митровица постаје велики војни центар. У време ратова Србије и Црне Горе против Турске (1876–1878), она је била „база турске војске од Топлице до Увца. У Косовској Митровици су тада подигнуте војне касарне. Крајем XIX века, ту је била дивизијска команда и команда једне бригаде. Митровица је све до краја османлијске власти важна војна база с бројним гарнизонима“.³²

Срби у Митровици су посебно економски страдали у периоду 1878–1881. године. Након оснивања огранка Призренске лиге у Митровици је настао период двовлашћа, тако да су Срби морали да плаћају порез и Турцима и Арбанасима. Дубоко огорчење становници Митровице доживели су због рушења старе цркве Св. Димитрија 1884. године, када је, по наређењу Јусуф-бега, од камена порушене цркве направљен мост на Ибру а од зидина Звечана касарне на Баиру. Двовлашће у Митровици трајало је до друге половине 1881. године, када је Дервиш-паша, по налогу султана, ликвидирао Призренску лигу у Митровици. Терор над Србима био је посебно изражен 1885. године због рата Србије и Бугарске. Тада су Арбанаси опљачкали касарне на Баиру, дошли до оружја и под изговором да им оружје треба због опасности од Срба и Бугара вршили зулуме над ненаоружаним становништвом.

Почетак рада српског конзулата у Приштини 1889. године пао је у време све већег притиска на српско становништво и отворене мржње према свему што је српско. Кулминација противсрпског расположења било је убиство српског конзула Луке Маринковића, јула 1890. године у Приштини. Срби су тих година живели у кућном притвору, пошто су Арбанаси сазнали да Срби траже помоћ од Србије и Русије.

Али Драга, један од вођа Призренске лиге у Митровици, затворио је пут Митровица–Пећ и наплаћивао порез по вољи, а Србе који су се жалили на терор и тражили помоћ протерао из Митровице.

³¹ И. Иванић, *На Косову*, Београд 1903, 169.

³² Т. Станковић, *Пућине белешке њо Сйарој Србији 1871–1898*, Београд 1910, 164.

Крајње незадовољно и забринуто развојем политичких догађаја у Митровици и околини, Министарство иностраних дела шаље Бранислава Нушића 1894. године, са задатком да влади достави опширни извештај о ситуацији у Старој Србији. Нушић, који је у нашем граду боравио више пута, јавио је „да је само за шест месеци похарано осам црква и прогнано њено свештенство“.³³

Колико је Митровица у то време била на добром гласу, и поред наведених проблема, говори и податак да у њу долазе 200 породица из Босне и Херцеговине – тзв. „мухацири“, Грци, Цинцари, па чак и две јеврејске породице. Готово сви су били занатлије и трговци. Тако „Ђаковци муслимани долазе као теражције, Шиптари католици из Ђаковице и Пећи долазили су као кујунције и јорганције. Пекари су, као и сада, били Шиптари из Хаса. Велешанци су готово сви били механције, Цинцари су држали колонијално-ситничарске радње. Богатији Јевреји држали су мануфактурне, а мање богати колонијалне радње. Треба знати да су Турци и Арбанаси држали монопол у трговинама и занатима који су доносили највише новца. Срби су се бавили ковачким, лончарским и дунђерским занатима, све док се није отворио руски конзулат“.³⁴

Косовска Митровица у XX веку. – О Косовској Митровици у овом времену и њеном значају говори мисао: „Тко буде имао Косово онај ће бити господар Балканског полуотока“.³⁵ За разлику од ранијих векова, Митровица је у првој половини XX века, тачније до 1941. године, добро „обрађена“, јер се стицајем политичких околности у Европи нашла у самом центру политичких збивања.

Поред познатог „мајског преврата“, читаоци Европе су с пажњом пратили „колашинску аферу“ (дипломатски назив за истрагу оружја у Ибарском Колашину) и (не)долазак руског конзула Шчербине у К. Митровицу, почетком XX века. Да се нешто велико спрема, свима је било јасно, посебно због доласка у Митровицу аустријског и руског конзула, Цамбауре и Шчербина. Душан Т. Батаковић,³⁶ Бранко Перуничкић,³⁷

³³ Б. Нушић, *Косово I–II*, Нови Сад 1904, 107–112.

³⁴ М. Лутовац, *Звечан, Трейча и Косовска Митровица*, Гласник Српског географског друштва, Београд, 1950, 87–89.

³⁵ В. Клаић, *Слике из словенске њовијестии*, Загреб 1903, 5.

³⁶ Д. Т. Батаковић, *Савременици о Косову и Метихији 1852–1912*, Београд 1988,

³⁷ Б. Перуничкић, *Сведочанство о Косову 1901–1913*, Београд 1988.

Иван Иванић,³⁸ Милан Ракић³⁹ и други аутори оставили су значајна дела из којих сазнајемо да је „Митровица црња и гора од Приштине, па чак и од Вучитрна и Ђаковице“.⁴⁰

Неминовни одлазак Турака са ових простора отворио је многима апетите, по питању „наследника“ Космета. Арбанаси сматрају да је Космет њихов и убијају руског конзула Шчербину 1903. године у Митровици као доказ спремности да, по сваку цену, ослободе Косово. Срби се наоружавају и чекају слободу дугу 450 година. У својој историјској наивности, они наоружавају Албанце (Иса Бољетини) у нади да ће им помоћи у борби против заједничког непријатеља, Турака. Од оружја добијеног од Србије (16.000 пушака, „мартинке“) Срби на Космету доживљавају страшне зулуме за које сазнајемо из листа „Вардар“. Из овог листа издвајамо карактеристичан део: „Иса Бољетинац је разрезао порез од 10 лира дневно за издржавање и Митровчани су тај захтев морали да прихвате“.⁴¹ У ситуацији неизбежног рата са Турцима, у Косовској Митровици се водила политика *свако са сваким и свак против сваког*, а све у нади да ће Косово бити његово.

Митровица у балканским рајтовима. – Митровица је ослобођена 26. октобра 1912. године, а ослободили су је делови Дринске дивизије другог позива генерала Михајла Живковића“.⁴² Убрзо након ослобођења, она постаје центар војне моћи у Србији. У гарнизону овог града повремено се налазило и до 40.000 војника.

О стратешком значају града говори и чињеница да је лично Његово величанство престолонаследник Александар долазио у К. Митровицу (9. 5. 1913). Из шиптарских извора (А. Хадри) сазнајемо да су Арнаути ослободили Косово, а да је српска војска окупаторска. Овакве оцене балканских ратова и Првог светског рата налазимо и код неких српских „историчара“. Сматрамо да пројекат *Косовска Митровица у документима 1455–1957*. треба да осветли овај период историје Митровице због наведених и сличних твђења, јер „у протеривању Турака са Косова учествовао је истовремено са српским

³⁸ И. Иванић, *На Косову. Са Шаре по Косову до Звечана*, Београд 1903.

³⁹ М. Ракић, *Конзулска писма 1905–1911*, Београд 1985.

⁴⁰ „Вардар“, Скопље 1908–1909.

⁴¹ „Вардар“, Скопље 1908–1912.

⁴² *Илустрирана рајтна хроника*, Нови Сад 1912, св. I, стр. 13.

устаницима и Азем Бејта са јединицом, која дејствује између Митровице и Пећи“.⁴³

Окупациони округ Косовска Митровица 1913–1918. – После великих победа Србије у првој години рата, српска војска трпи поразе и повлачи се са севера према југу... према К. Митровици“.⁴⁴ О ситуацији у К. Митровици 1915. године имамо извештај италијанског државника, политичара и посланика у Србији, Карла Сфорце. Интересантно да је Митровица неколико дана била престоница, колико су председник владе и влада Србије боравили у Митровици.

Каква је ситуација била у Митровици тих дана, пише Герхард Геземан: „Све би се то могло и гледати са занимањем, само да међу гомилом гладних није било регрута. То су младићи од 15 до 18 година, који су се регрутовали да не би остали под непријатељем. Сад их је овде 40.000. Ја сам гледао како им је један чиновник, једва се савладавајући да не заплаче, делио вунене чарапе, сваком по једну. Изгледали су бедно стојећи по ћошковима и плачу. Да просјаче још нису научили. А и то им не би помогло“.⁴⁵

Митровица је окупирана 24. новембра 1915. године и биће у рукама непријатеља до октобра 1918. године. После слома Краљевине, територија Космета подељена је на два дела. Митровица је припала аустроугарској окупационој зони, а други делови су под Бугарима.

По подацима које су Немци објавили, у срезу Косовске Митровице живело је 12.425 муслимана и 11.041 Србин, а у самом граду је 5.023 муслимана и 2.284 Србина, 70 Јевреја, 45 католика и 15 „осталих“.

Митровица је ослобођена 21. октобра 1918. године, а ослободиле су је јединице Друге армије и јединице генерала Тренијеа. Приликом ослобађања града погинуо је француски војник Август Берт – први ослободилац Косовске Митровице.

Косовска Митровица 1918–1941. – Политичке прилике у Косовској Митровици биле су сличне онима у годинама после ослобођења 1912. године. Поново долази до исељавања Турака и муслимана у Турску. Радикалним мерама државне политике уништава се „качачки покрет“, досељавају се Срби из Црне Горе, Србије и Босне и Херцегови-

⁴³ *Косовска Митровица и околина*, К. Митровица, 1979, 104.

⁴⁴ М. Војводић – Д. Живојиновић, *Велики рат Србије 1914–1918*, Београд 1971, 221.

⁴⁵ Г. Геземан, *Са српском војском кроз Албанију*, Београд 1984, 93.

не и стварају економски услови за просперитет града. Одржавају се и први вишестраначки избори на којима побеђују Пашићеви радикали.

До наглашеног општег развитака К. Митровице долази од 1920. године. У перспективну Митровицу долазе школовани људи, који личном иницијативом отварају нове школе, банке, индустријска предузећа, штампарије, трговине, занатске радње, хотеле, кафане... За свеопшти развитак и напредак Митровице од изузетне важности је оснивање предузећа „Трепча MINES LIMITED“. У Митровицу, с отварањем рудника, долазе Енглези, Руси, Белоруси и Срби из свих крајева.

Митровица је у периоду 1927–1941. године велики центар културних збивања у Србији. У тринаест хотела одржавају се позоришне и филмске представе. Четири штампарије штампају два часописа и више дневних и недељних новина. Хуманитарна и спортска удружења обогаћују културни живот града. Песник Филип Ђукановић, одушевљен изградњом и лепотом Митровице, назива је *шехер* Митровицом.

Косовска Митровица у Другом светском рату и периоду после ослобођења тема је бројних „историчара“. Монографије, књиге, фелтони, новински натписи и бројна документа говоре о тзв. ослободилачкој борби комуниста у овом крају у Другом светском рату.

Сматрамо да је „Недићева Митровица“ недовољно истражена и да захтева нов научни приступ, лишен идеолошких погледа на догађаје. Супротност у казивању живих сведока и објављених књига и догађаја у Митровици и околини наводи нас на ову констатацију. У граду и околини у том периоду било је више војника агената, шпијуна и осталих него становника. Немци, Италијани, Бугари, недићевци, љотићевци, партизани, четници, балисти... Улога и значај учесника и догађаја у периоду 1941–1945. нису ни у научној ни у широј јавности ваљано проучени и предочени. Историјска дистанца и промене које су се десиле омогућавају да се тај период историје Косова и Метохије научно обради без страха и идеолошких предрасуда.

И историја Косова и Метохије и Косовске Митровице није научно истражена. Забрана повратка Србима и Црногорцима након рата на своја огњишта (10.000 породица) није тема магистара и доктора историјских наука. Балистички покрет у Дреници једва да се и спомиње у нашој историјској науци. Данас знамо да су комунисти обећали државу Шиптарима, али улогу и значај појединаца у покушају стварања шиптарске државе није осветљена.

Срби који сада живе на Косову и Метохији, посебно у модерним логорима – „енклавама“, на својој кожи свакодневно осећају резултате историјских догађаја. Научницима остаје да ураде оно што се зна – само да јавно осветле истину о Косову и Метохији. У том оквиру значајно је место К. Митровице. Наш рад је увод у тај пројекат.

Zoran Č. Vukadinović

KOSOVSKA MITROVICA IN HISTORICAL DOCUMENTS 1455–1957.
FROM (D)MITROVICA TO NORTHERN KOSOVSKA MITROVICA

The paper deals with the history of (D)Mitrovica, from the first Turkish census in 1455, to the renowned study on Kosovska Mitrovica by Atanasije Urošević, published in the Herald of Ethnographic Institute in 1957. Kosovska Mitrovica and the surrounding in documents is a project that presents various specific events in 500 years long history of Mitrovica. This paper presents only one part of author's recent investigations; it is an introduction into a larger study the author is working on.

Key words: Mitrovica, Kosovo, Turks, Wars, Migrations, Islamization